

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-66>

УДК 81'42

Шепель Ю.О.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ Й ОПИСУ ІДІОСТИЛЮ Ф. М. ДОСТОЄВСЬКОГО

Анотація. Опис понять «текст», «стиль», «ідіолект», «ідіостиль» свідчить про те, наскільки не збігається їхній зміст. *Мета статті* – визначити поняття «ідіостиль» і розглянути різні підходи до цього поняття через особливості творчої манери письма Ф. М. Достоевського. У роботі вдаємося до таких *методів*, як описовий та мовностилістичний аналіз, адже питання ідіостилю набуло комплексного характеру, відповідно до чого аналіз ідіостилю Ф. М. Достоевського вимагає багаторівневого підходу. Методи дослідження зумовлені концепцією вивчення цілісності художнього образу художнього твору, що визначаємо за лінією перетину семантики і стилістики. У статті надано загальну репрезентацію основних особливостей та механізмів текстотворення, що викривають характерологічні риси ідіостилю Ф. М. Достоевського. Ідіодискурс визнаємо як комунікативно-художній простір автора, який у сукупності та взаємодії усіх своїх аспектів, утворює цілісне комунікативне середовище, в яке поринають усі, хто бере участь у процесі комунікативної діяльності. Описано принципи співвідношення дискурс – текст – ідіодискурс – ідіостиль, визначено ідіостиль як об'єкт дослідження мовознавства, проаналізовано ідіостиль та мовну картину світу Ф. М. Достоевського.

Ключові слова: художня система, стиль, ідіостиль, інваріантні та варіантивні ознаки стилю.

Shepel Yuri

Oles Honchar Dnipro National University

RELATING TO STUDY AND DESCRIPTION OF F. M. DOSTOEVSKY'S IDIOSTYLE

Summary. The description of the concepts “text”, “style”, “idiolect”, “idiostyle” indicates how much their content does not coincide. In the process of perceiving and understanding the text, the presuppositions and implications, which are components of the implicit information of the entire text, must be restored by the recipient in whole or in part, otherwise the understanding of the text will be incomplete, partial or not achieved at all. Therefore, the mechanism for reconstructing implicitness is one of the most important and universal laws of understanding a work. The purpose of the article is to define the concept of “idiostyle” and consider various approaches to this concept due to the peculiarities of the creative manner of writing of F. M. Dostoevsky. In this work, we resort to such methods as descriptive and linguastylistic analysis, because the question of idiostyle in the last decade has acquired a complex character, in accordance with which the analysis of F. M. Dostoevsky's idiostyle requires a multilevel approach. The research methods are determined by the concept of studying the integrity of the artistic image of a work of art, determined by the intersection of semantics and stylistics. The article gives a general representation of the main features and mechanisms of text formation, exposing the characterological features of F. M. Dostoevsky's idiostyle. We perceive discourse as the nature of the presentation of the writer's works and his distinctive linguistic features. We recognize idio discourse as the communicative and artistic space of the author and the reader, which, in the aggregate and interaction of all its aspects, forms an integral communicative environment into which everyone who participates in the process of communicative activity immerses. The principles of the discourse – text – idio-discourse – idiostyle correlation are described, idiostyle is defined as an object of linguistics research, the idio-style and linguistic picture of the world of F. M. Dostoevsky are analyzed. Perception factors are associated with the socio-cultural environment, education, character of a person, his worldview and personal experience and form different models of perception, interpretation and reaction. F. M. Dostoevsky's idiodiscourse is a complex, multifaceted and universal linguistic phenomenon that is responsible for creating depth of subtext and new information, not expressed verbally, but at the same time conjectured (remembered), understood by the reader using various linguistic means, background knowledge, and processes of thinking and is of great importance for understanding the meaning and meaning of the text. Thus, the peculiarities of the interaction with the explorer and its manifestation in the writer's idiodiscourse make it possible to draw a conclusion about a peculiar feature of Dostoevsky's idiodiscourse.

Keywords: artistic system, style, idiostyle, invariant and variant signs of style.

Вступ. Мова творів Ф. М. Достоевського сучасним читачам часто видається важкою, малозрозумілою, іноді «недбалою» та водночас такою, що має якусь особливу силу, яка приваблює. Багато в чому це пояснюється особистістю самого письменника – її неоднозначністю й амбівалентністю, які знаходять віддзеркалення в авторському ідіостилі.

У центрі уваги статті є художня система автора, яка отримала в сучасній лінгвістиці назву «ідіостиль». Поява цього поняття вважається закономірним наслідком плідного і тривалого наукового пошуку великої кількості видатних

дослідників, які намагалися проаналізувати та зрозуміти природу словесної художньої творчості.

Актуальність статті обумовлена важливістю вивчення мови конкретної особистості як з точки зору взаємодії з загальнонаціональною мовою в аспекті співвідношення індивідуального та колективного, так і в якості можливості пізнання людини через аналіз особливостей його мовної діяльності. Актуальність теми дослідження впливає з інтересу сучасної гуманітарної науки щодо проблем мовної особистості, питань художньої творчості та механізмів породження текстів.

Мета статті – визначити особливості ідіостилю Ф. М. Достоевського.

Об'єктом аналізу слугує художній текст роману Ф. М. Достоевського «Брати Карамазови», в якому виявляється взаємозв'язок мови й особистості автора. **Предметом** опису є ідіостиль Ф. М. Достоевського, який розуміємо як складноутворена система типових авторських моделей, що регулюють рефлексію читача та виводять його на адекватне розуміння наявних та прикритих (імпліцитних) смислів, опредмечуваних у тексті.

Методика нашого дослідження обумовлена метою та завданнями, які полягають, зокрема, у визначенні труднощів ідіостилю Ф. М. Достоевського, виокремленні його інваріантних та варіативних ознак, окресленні основних понять термінологічного апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жанрову специфіку романів Ф. М. Достоевського визначити непросто, адже кожен з його романів – це синтез декількох жанрів. Тож ми звернулися до роману «Брати Карамазови», який, на думку М. М. Чиркова, є найбільш завершеним соціально-психологічним романом [19, с. 234–270].

Досліджуючи індивідуальні особливості цього роману, Вільям Міллс Тодд стверджує, що твір складається з символічного числа – 12 книг [23]. У структуруванні книг наголошено на намаганні автора витримувати триразовість. Зазначимо також, що перше видання роману реалізувалося протягом двох років, кожен місяць виходив номер журналу з новим із розділів роману, і якщо інші автори, яких друкували у такий самий спосіб, намагалися закінчити розділ гостросюжетною подією, то у Ф. М. Достоевського було все навпаки – кожна глава роману мала свою логічну завершеність, тож могла являти собою окрему історію.

Ф. М. Достоевський був не тільки глибоко віруючою людиною, а й знавцем давніх (старовинних) апокрифів, фольклорних віршів та міфічних епосів. Тож у його творах постійно трапляються алюзії, літературні ремінісценції, асоціації, цитати, символічні проєкції та паралелі з літературними джерелами, які виконують певну стилістичну функцію і мають не аби яке значення. Стилістичні засоби Ф. М. Достоевського можна розподілити на такі категорії:

- 1) античні традиції – використання жанрів менішеї, філософського діалогу, трагедії, риторичної автобіографії;
- 2) міфопоетичні традиції – епос, казка, Євангеліє;
- 3) західноєвропейські традиції – запозичення з романів;
- 4) традиції готичного роману – гострий сюжет (злочин – покарання), характерологія (глибокий психологізм в опису мотивів вчинків героїв та їх переживань);
- 5) традиції західноєвропейського реалізму;
- 6) традиції російської культури та літератури.

Зарубіжні розвідки з особливостей роману «Брати Карамазови» представлені школою Р. Л. Белнепа. Науковець здійснив повний структуралістичний аналіз останнього роману Ф. М. Достоевського у синхронному та діахронному аспектах [2].

З позиції структурології у романі «Брати Карамазови» виділяються чотири структури: внутрішньотекстова, історична, лінійна та розповідна. Внутрішньотекстова структура необхідна,

щоб впорядкувати роман у часових та просторових рамках. Персонажі, місця подій, речі, думки та емоції у творі легко пов'язуються між собою за допомогою асоціацій. Історична структура впорядковує світ, який описаний у романі по відношенню до часу та простору. Тож у рамках цієї локації, наприклад, Смердяков (Павло Федорович Смердяков – персонаж роману Ф. М. Достоевського «Брати Карамазови», слуга і кухар поміщика Федора Павловича Карамазова. З чуток, його незаконнонароджений син від міської юродивої Лизавети Смердящої. Прізвище Смердяков було дано йому Федором Павловичем на честь його матері) пов'язаний з Федором Павловичем як можливий син, вбивця, повар, довірена особа.

Динамічну структуру можна розглядати як лінійну впорядкованість, що відповідає руху читача крок за кроком по роману. Це – перерви, однакове положення, перенесення уваги та інші способи укладання сюжету, які вивчаються дослідниками. Остання структура імпліцитно пов'язана з авторською свідомістю / позицією і є зосередженням таких відношень, як відношення між Іваном Карамазовим та Великим Інквізитором, тобто оповідачем та тим, що він оповідає [2].

Розглянувши різноманітні пласти формальної структури роману, С. С. Шаулов вважає, що фундаментом структури твору є контамінація євангельського міфу, що формально розкривається в синтезі циклічної та фінальної концепції часу [20].

Функціонування різноманітного словотворення та мотивів (кодів) в ідіодискурсі Ф. М. Достоевського також є незаперечним. Найбільш поширений код – євангельський, який цілком відповідав авторській моралі й авторській філософії життя й світу. До форм втілення Євангелія в ідіодискурсі письменника можна віднести сюжетну алюзію, психологічну паралель, міфологему, мотиву фему та мотив [5].

Змістова сторона ідіодискурсу Ф. М. Достоевського пов'язана з релігійними та історико-философськими поглядами письменника. Ідеї милосердя, вірного шляху заблукалої душі, спокуси та покаяння покладено в основу будь-якого роману письменника [5, с. 66]. У них письменник перетворює притчовий мотив у сюжетний твір, при цьому притча кодується та стає ключем до осмислення тексту.

Ф. М. Достоевський уживає євангельські епіграфи-притчі (притча про сіяча – епіграф до «Братів Карамазових»), що вказує на збіг авторської думки з євангельським Словом, і є натяком для вірного сприйняття авторської ідеї. Слід зауважити, що Ф. М. Достоевський надає перевагу діалогу з читачем, організовує особливу комунікативну стратегію тексту, полонить читача авторським словом. Письменник завжди залишає право читачеві обирати свою моральну сторону, зробити вибір на користь добра чи зла.

О. В. Кореневська розкриває важливе поняття **часу** для ідіодискурсу Ф. М. Достоевського в трьох аспектах: вічність (лексеми «вечный», «воєки», «всегда»), час (лексеми «грядущий», «близкий»), зародження нового світу (лексеми «отныне», «сейчас», «теперь», «эта минута»). Одним із найважливіших елементів часової організації Ф. М. Достоевського є категорія «*мгновенья*» чи «*минутья*». Саме ця категорія забезпечує одну з найбільш характерних особливостей творчого методу письменника: розгорнення дія в двох сю-

жетних площинах – зовнішній та внутрішньо-духовній. Таке сприйняття часу має безпосередній зв'язок із православною культурою, де час не має цінності, а важлива тільки вічність [10].

Час у романі Ф.М. Достоевського виконує функцію четвертого виміру, в якому превалює гармонія [22]. Такої гармонії може досягти лише старець Зосима, але не Іван, бо той не вірить, що з часом людина може змінитися, тобто час переборює людину, робить її дещо іншою. Зосима вчить, що з плином часу печаль перетворюється на тиху радість примирення людини з мукою та стражданнями.

Категорія простору в ідіодискурсі письменника співвідноситься з релігійними поглядами Ф. М. Достоевського та його ідеалом Церкви, яка мислиться як цільний та неподільний, божий, простір. Символом розуміння такого ідеального простору, за Ф. М. Достоевським, є «храм» [11].

Виклад основного матеріалу дослідження. Найчастіше в ідіодискурсі Ф. М. Достоевського можна спостерігати такі просторові знаки: універсальні знаки (*Всесвіт, Сонце, Місяць*), реально-топографічний простір (*Москва, Петербург*), простір природи (*парк, дача, село*), простір міста (надається дуже деталізовано – *вулиці, будинки*), простір будинку (*вікна, сходи, ворота, паркани, хвіртка*). Просторові знаки часто виступають символами, тобто дискурсу просторових відношень у творах Ф. М. Достоевського притаманні: 1) ідеологізація – взаємовідношення героя та ідеї, де ідея – основне джерело простору героя, а простір, у свою чергу, створює основу для розвитку та втілення ідеї; 2) сакралізація – наділення простору сакральними рисами за допомогою алюзій та символів з Євангелія; 3) міфологізація – звернення до категорії міфу.

Художній простір дискурсу Ф. М. Достоевського містить *фабульний простір, реальний простір, «анонімний» реальний простір, філософський простір і викривлений простір*. Фабульний простір, де відбуваються основні події – місто Скотопригон'євськ¹ та його околиці – пов'язаний із сюжетним часом. Реальний простір, який присутній номінально – Петербург, Москва, Франція – відносяться до періодисторії. Філософський простір з'являється в епізодах роздумів героїв.

Для Ф. М. Достоевського важливе повторення у романі, що пов'язує різні елементи минулого та майбутнього в динамічну цілісність думки. Випадковий збіг обставин імпліцитно метафоричний, так як письменник навмисно будує свою текстуру повторів, пов'язує людей, ситуації, місця, теми, фрази, об'єкти, випадки, в результаті чого утворюється багатий комплекс взаємовідносин. Постійне фігурування тих самих символічних місць перебування героїв створюється у Достоевського за допомогою повтору, яким характеризується роман «Брати Карамазови».

Основна модель просторових відношень, за Гарольдом Д. Бейкером, в романі «Брати Карамазови» полягає в групуванні деяких центральних місць дійства і складається з декількох рівнів [21]. На найвищому рівні, в центрі, знаходиться Росія,

Європа – на заході, Сибір – на сході. Сибір цінується письменником позитивно, як місце покаяння й очищення. Європа, навпаки, характеризується негативно (Альоша розглядає від'їзд Івана до Європи як бажання приєднатися до езуїтів та стати послідовником Великого Інквізитора). Наступний рівень зіставлено з містом, де відбуваються основні події (Скотопригон'євськ). Особливе місце відведене у романі монастирю. Він знаходиться на околиці міста. Тож постійне пересування Альоші від монастиря до міста несе символічне значення – протиставлення «світу» та духовності.

На останньому рівні перебувають частини міста. Дім Карамазових, який розташований і не в центрі міста, і не на околиці, є центром просторової цілісності. Перш за все, він має змістовий зв'язок із флігелем для слуг, від якого віддалений заднім двором: саме звідти носять їжу для Федора Павловича, саме там росли діти Федора Павловича. Монастир теж має окреме відділення – келію старця Зосіми. Так читачеві автор дає зрозуміти, що і монастир потрапив під вплив політичного поділу та людського марнославства, тому келія Зосіми відділена від монастиря [21].

Символічне значення у романі має таверна, в якій відбувається декілька подій: це місце, де Дмитро б'є Снегирьова, і де Іван розповідає свою поему Альоші. В саду біля дому Карамазових теж відбувається декілька подій: там Лізаветта народжує Смердякова (це опосередковано вказує на те, що батьком Смердякова є Федір Павлович), та Дмитро нападає на Григорія.

Більш широке уявлення про простір в романі «Брати Карамазови» свідчить, що автор часто описує для пересування, переміщення своїх героїв околиці міста. Коли Альоша перебуває в місті, він ходить *провулками і задніми дворами*, а коли прямує до монастиря, то йде *дорогою*. Отак, система напрямів у романі утворює лабіринт прихованих та неофіційних зв'язків. Простір символічно важливий для Ф. М. Достоевського, тому що відносини між людьми далеко не ті, якими вони здаються на перший погляд. У такий спосіб письменник показує існування світу зв'язків під поверхнею соціального відображення.

Важливість просторових відношень і зв'язків у романі «Брати Карамазови» визначається тим, що накладення структури художнього простору на композицію твору дозволяє наблизитись до прихованих смислів основних сюжетних колізій, тим більше, що в романі вони мають характерологічні тенденції та властивості.

Категорія людини в ідіодискурсі письменника позначається трьома основними концептами:

- а) концептом «*вера*», який уособлює ідею про зв'язок людини з Богом;
- б) концептом «*любовь*», що має семантику «любов до ближнього як основної цінності православної віри» та «ідея пріоритету люблячого серця над голосом розуму»;
- в) концептом «*народ*», який пов'язує життя людини з рідною землею [11].

¹ Назва містечка, де відбувається дія роману, на мій погляд, не випадкова. Абсолютно точно відомо, що Достоевському не піддався так званий "сільський" роман, тому і "Дядюшкин сон", і "Село Степанчиково" він вважав для себе вкрай невдалими творами. Набагато зрозуміліше Петербург Достоевського. Скотопригон'євськ — назва як-от «Медвежуголск» ... Згадаймо, як називає себе Федір Павлович: ми, мовляв, Карамазови, хтиві люди ... Тобто, Карамазови — люди пристрасні,упереджені, не аби які, але темні як ніч... Отак письменник цією назвою дає зрозуміти, що і в маленьких, поганеньких містечках люди темні віддаються своїм пристрастям і творять казна-що ... До речі, монахи Оптиної пустині, з якого був списаний образ монастиря в романі, свого часу сильно обурювалися, запевняючи, що такого містечка по сусідству з їхнім монастирем бути просто не могло.

Герої роману наділені особливими характеристиками. Кожен з них бореться з своїм внутрішнім Я і через свої вчинки наближається до певного морального вибору. Провівши типологічну характеристику персонажів, можна розподілити головних героїв роману на три типи [10].

Герої першого типу – це герої, які роблять діють, їхні вчинки утворюють фабулу і закладають основу зовнішньої структури роману. До них відносяться Смердяков та Дмитро.

Другий тип героїв, Іван та Альоша, – це герої-поводирі. Вони відіграють важливу роль у розвитку внутрішньої, духовної лінії сюжету, оскільки кожен із них несе свою ідею і, можна сказати, свою віру. Їхня дія – це слово.

Третій тип героїв – це ідеологи, старець Зосима та Великий Інkvізітор, які відображують собою духовні полюси роману.

Усі типи героїв співвідносяться за трьома складовими ланками за православною традицією (*тіло – душа – дух*), які в сукупності утворюють системне уявлення про людину як про елемент художньої картини світу [11].

Кожен тип героїв представлений своєю опозиційною парою: Альоша – Іваном, Зосима – Великим Інkvізітором. Особливу роль відіграє уособлення Батька, який символізує таку пару, як Зосима – Федір Павлович.

Смисловий простір ідіодискурсу роману «Брати Карамазови» описано структурою, організованою за принципом поля з ядерною та периферійною зоною [6]. О. А. Бондаревська зробила спробу узагальнити всі дослідження концептів у романі «Брати Карамазови» [1]. Концептосфера роману розглядалася нею як органічна система концептів, які взаємодіють у художньому мовленні. Ядром концептосфери дослідниця вважає художній концепт *братья Карамазовы*, що базується на мовному концепті «братья». Приядерну зону концептосфери утворюють концепти, виражені антропонімами та топонімами. Периферійна зона заповнена сильними позиціями тексту – епіграф, зачин, фінал, – де репрезентовано такі концепти, як *смерть, мати, любов, земля, зерно*. Віддалену периферійну зону формують абстрактно-оцінна (*честь, совість*) та предметна лексика в функції ключових слів твору (*камень, птица, лицо*). За нашими спостереженнями, ядерну зону у романі виведено субстантивними парадигмами, що репрезентують горизонтальний рівень ідеологічного смислового комплексу, тоді як периферійна зона – синтагматичними дієслівними рядами, які утворюють вертикальний контекст, причому, субстантивні одиниці перетворюються в образні одиниці, що організують ключові мотиви та систему персонажів.

Отже, можна визначити такі основні домени структури художнього світу Ф. М. Достоевського, а саме: 1) час; 2) простір; 3) людина, – та визнати основні складові структури тексту:

- тимчасове зав'язи пов'язане з вічним;
- однією із найважливіших категорій у творах Ф. М. Достоевського є «момент»;
- художній простір Ф. М. Достоевського антонімічний;
- художній простір неоднорідний і тісно пов'язаний з образом героя;
- простір і час в Ф. М. Достоевського мають символічний потенціал;

– просторово-часові відношення слугують для висловлення авторської позиції.

Ф. М. Достоевського відносять до психологічного типу етико-інтуїтивних інтровертів, що лексично еспікується в індивідуальному лексиконі авторської мовної особистості за допомогою *слів-ідіоглос*. Проблеми вираження індивідуальної позиції письменника орієнтують багатьох лінгвістів на дослідження експліцитних та імпліцитних форм авторської присутності в тексті. Змістова сторона дискурсу Ф. М. Достоевського з багатьох причин пов'язана з релігійними та історико-філософськими поглядами письменника. Ідії милосердя, правильного шляху заблукалої душі, спокуси та покаяння складають основу його твору [3; 8; 9].

Ідіодискурсу Ф. М. Достоевського притаманна символіка. Так, в «Братах Карамазових» спостерігається система символів, яка формує внутрішній духовно-філософський план роману. Символічна структура, яка утворюється шляхом розвитку динаміки мотивів, ізоморфна символічним значенням, що відображають духовно-психологічний стан та дії героїв. Модель дослідження системи символів містить аналіз символічних мотивів та символічних значень хронотопу, оскільки хронотопні образи-символи *трактир, сад, камень, стены, переулок* мають особливі функціонально-семантичні значення [13].

Дія ідіостилію Ф. М. Достоевського властиве детальне зображення описуваного явища. Особливе смислове навантаження несуть сильні позиції тексту (посвята, епіграф, пролог, епілог) та антропоніми (імена, назви) [4; 14].

Мовні особливості ідіодискурсу Ф. М. Достоевського полягають у специфічному поєднанні слів, розміщенні та композиції ланцюжків словосполучень. До синтаксичних особливостей творів письменника належать комунікативно-обов'язкові та естетично значущі синтаксичні форми, як-от експресивні повтори [7]: *Ручка-то, ручка-то у вас милая, ручка-то* [24, с. 139]! *Так и не поцеловала ручку! Так и не поцеловала, так и убежала!.. Так та кричала, что это тигр! Тигр и есть* (24, с. 142) *И ту вижу, всю насквозь и ту вижу, и так вижу, и так вижу, как никогда* [24, с. 143]. Повтори у творах Ф. М. Достоевського багатofункціональні, вони легко вступають у взаємодію з іншими художніми засобами і є невід'ємною особливістю мовленнєвого стилю письменника. Вони стають емоційно-експресивними засобами, організують ретроспекцію та проспекцію в тексті, мають інформативність та передають усілякі модальні значення: *Да, я подлец! Несомненный подлец, – произнес он (Дмитрий) вдруг мрачным голосом. – Все равно, плакал или нет, всё равно подлец* [24, с. 143]! Повтори часто використовуються письменником поряд із іншими експресивними засобами: градацією, приєднанням, окликами, риторичними запитаннями [17]: *Да как же это можно, чтобы я за всех виноватый был, – смеется мне всякий в глаза, – ну разве я могу быть за вас, например, виноват?* [24, с. 273]

Синтаксична побудова ідіодискурсу Ф. М. Достоевського являє собою взаємозв'язок різноманітних синтаксичних засобів. Характерологічним для ідіодискурсу письменника є вживання складних речень:

- складнопідрядних: *Одни уверяли, что ее «перенесли», другие, что ее «перенесло»* [24, с. 92].

– складносурядних: *Но губернатор уехал, а Лизавету оставили как была* [25, с. 90].

– складних конструкцій: *Ко всякому другому, явись такой, приревновал бы тотчас же и, может, вновь, бы намочил свои страшные руки кровью, а к этому, к этому «ее первому», не ощущал он (Дмитрий) теперь, летя на своей тройке, не только ревнивой ненависти, но даже враждебного чувства – правда, еще не видал его* [24, с. 370]. Слід зауважити, що складні конструкції характерні дискурсу оповідача в романі «Брати Карамазови».

Напружена атмосфера та кульмінаційні моменти передаються неповними реченнями. В таких реченнях не порушується смислова повнота, так як пропущений член відновлюється з найближчого контексту: *Оставь же меня. Молиться надо. Ступай и поспеши. Около братев будь* [24, с. 72]. *Ну, с ним обморок! Воды, полотенце! Поворачивайся Смердяков!* [24, с. 129]. *Ее нужно плетью, на шафоте, чрез палача при народе!..* [24, с. 141].

Ідіодискурс Ф. М. Достоевського представлений такою великою кількістю однорідних членів речення: **Расславят, запомнят:** *преступление, дескать, предугадал, преступника от метил* [24, с. 73]. *Скандал действительно произошел, неслыханный и неожиданный* [24, с. 78]. *Всё, что угасло было в его сердце и затихло, разом воскресло и поднялось* [24, с. 81].

Зворотний порядок слів (інверсія) не змінює синтаксичну будову речень в романі «Брати Карамазови», але акцентує увагу на деталях, підсилює їх значення та зміщує логічний наголос речення: *Слышите ли, слышите ли вы, монахи, отцеубийцу, – набросился Федор Павлович на отца Иосифа* [24, с. 69]. У даному випадку, спостерігається інверсія головних членів речення: присудок *слышите ли* знаходиться перед підметом *монахи*. Федір Павлович, поводячи себе розкуто та нахабно в келії Зосіми, навмисно наближає свій стиль мовлення до церковнослов'янського стилю, щоб справити враження невинної та благочестивої людини.

При інверсії другорядних членів речення посилюється емпатичність окремих мовоодиниць, утворюються додаткові смислові відтінки: *Алеши, я с большим удовольствием встретился бы с тобой завтра поутру, – пристав, приветливо проговорил Иван – приветливость даже совсем для Алеши неожиданная* [24, с. 131]. **Нельзя наверное угадать** [24, с. 131].

У деяких випадках спостерігається інверсія декількох членів речення, абсолютно вільний порядок слів, що наближає дискурс героїв до розмовної мови та має на меті передати хвилювання героїв: **Вдруг необыкновенное волнение изобразилось в его лице** [24, с. 130]. **Мельком, может быть, нечаянно, ошибся в слове, не то слово поставил, какое надо** [24, с. 135].

Показовим для творчої манери Ф. М. Достоевського також є порушення різноманітних норм:

– синтаксичних: *Она (Катерина Ивановна) особенно просит, чтобы вы зашли к ней, да поскорей, поскорей, и чтобы не обманывать, а непременно прийти* [24, с. 50]. *Они стоят на любопытнейшей точке* [24, с. 56].

– лексичних: *...семейная сходка, всех членов этого нестройного семейства...* [24, с. 30] *Он (Максимов) мигом вошел в заботу наших путников* [24, с. 33]. **Как бог положит, пусть**

так оно и будет безо всяких между собой сговоров и обещаний [24, с. 139].

Синтаксична багатозначність у творях Ф. М. Достоевського – це синонімічна група із функцією таємничості, здебільшого психологічного характеру, пор.: *«...смерть его совпала с другим весьма странным, неожиданным и оригинальным случаем...»* [24, с. 89]. Автор уживає таку форму для психологічної характеристики героїв, де останній член речення зазвичай приєднується прийменником «и», що надає реченню безапеляційності висновку, пор.: *В этом весь ваш карамазовский вопрос заключается: сладострастники, стяжатели и юродивые* [24, с. 75].

Письменник часто вживає числівник *три*, тобто обмежує вчинки героїв, їх висловлювання, оклики. Так, події відбуваються *«третьего дня», «три года назад», «вот уже третий месяц из дома», «в три часа пополудни»*. Число три слугує у Ф. М. Достоевського для зображення того чи того персонажа, але кожне слово при цьому має вагоме значення: *«Было в нем (Снегирёв) что-то угловатое, спешащее и раздражительное* [24, с. 181]. Для підсилення експресії письменник послуговується еліпсисом, тавтологією, повтором того самого слова, синтагмою. Триразові повтори в романі часто ускладнюються додатковими уточненнями та синонімами – все це передає душевний смуток та розгубленість героя: *«... убил, убил старика и поверг»* [24, с. 413].

До лексико-стилістичних прикмет ідіодискурсу Ф. М. Достоевського належить використання якісних прикметників трьох семантичних груп: 1) прикметники зі значенням віку, 2) прикметники зі значенням розміру; 3) прикметники зі значенням кольору для характеристики головних героїв роману, анатомічні пари: *старый – молодой, великий – маленький, благородный – подлый* для контрастного зображення братів Карамазових. Письменник часто вживає граматичні форми ступенів порівняння, прикметники-кологративи: *Алеши – светлый, чистый, добрый, честный* та суфікси *=еньк/=оньк=*, які мають негативне смислове навантаження в характеристиці образів героїв: *Федор Павлович – пьянький, любил сладенькое; штабс-капитан Снегирев – рыженький, бороденка жиденькая, гаденькая* [18].

Серед семантико-стилістичних засобів, які беруть участь у формуванні індивідуального-авторського стилю Ф. М. Достоевського, важливу роль відіграє паронімічна атракція, послідовність маркованих одиниць низького та високого стилів (розмовне – *ударился на монастырскую дорогу* [24, с. 17]; а потім поетизоване формулювання дороги – *...идеал исхода рвавшейся из мрака мирской злобы к свету любви души его* [24, с. 25]. Авторські порушення ідіоматики та норм російської мови (*ударился на монастырскую дорогу*), які створюють враження поспіху, неохайності, насправді свідчать про унікальну стильову манеру письменника: вжити потенціал мови та надати необхідного художнього відтінку з метою естетичної взаємодії [15, с. 23]. За рахунок вкраплення в дискурс вставних слів та конструкцій (*по-моему, по крайней мере, по его мнению*) з модальним значенням сумніву, створюється невпевненість у достовірності повідомлення, а саме суб'єктивна та об'єктивна думка, за якої твір набуває парадоксально подвійного характеру.

Ядром тезаурусу Ф. М. Достоевського є ідіо-гласа «человек», яка пов'язана з такими архетипічними смислами, як *жизнь – время – смерть – любовь – болезнь – страх – смех*. Відмінною рисою творчості Ф. М. Достоевського є його вполювання до створення та використання суджень-афоризмів [16].

Мовна картина світу Ф. М. Достоевського цікава тим, що під час аналізу лексико-граматичних особливостей ідіодискурсу письменника стає доступним не тільки мовне наповнення, а і пересмислюється концепція твору.

Висновки. За дискурс Ф. М. Достоевського ми сприймаємо характер викладення творів письменника та його відмінні мовні особливості. Ідіодискурс – комунікативно-художній простір автора та читача, який в сукупності та взаємодії усіх своїх аспектів, утворює цілісне комунікативне середовище. У такому комунікативно-художньому просторі формується ідіостиль – індивідуально-авторські особливості світосприйняття та текстової діяльності, які віддзеркалюються в тексті. Стиль автора багато в чому визначає комунікативно і естетично обумовлені принципи організа-

ції тексту, відбір і сполучуваність мовних засобів, вибір стилістичних прийомів. До поняття ідіостилу включають також, на тлі загальномовної комунікативної структури, характер асоціативно-смислового розгортання тексту, що визначає його структуру, прагматику і семантику. Тож, ідіостиль реалізує мовну особистість автора, його картину світу за допомогою індивідуального використання мови в естетичній сфері. Для творчої манери Ф. М. Достоевського характерне глибоке проникнення в сутність описуваного явища, його осмислення та детальне зображення. Найбільшого впливу на Ф. М. Достоевського мала Біблія, тому біблійні алюзії та цитати прослідковуються в ідіодискурсі письменника. Спостерігаються також фольклорні, літературні, міфічні запозичення в романі «Брати Карамазови». Мовні особливості ідіодискурсу Ф. М. Достоевського спостерігаємо також на рівні синтаксису, а саме – використання ускладнених конструкцій, переважно трикомпонентних. Синтаксична побудова мови представлена великою кількістю повторів, символів, інверсій. Просторово-часові відношення у тексті роману витримані за принципом хронотопу.

Список літератури:

1. Бондаревская О. А. Концептосфера романа Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы»: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук : 10.02.01. Тамбов, 2008. 21 с.
2. Балнеп Р. Л. Структура «Братьев Карамазовых». Санкт-Петербург : Академический проспект, 1997. 144 с.
3. Ветловская В. Е. Роман Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы». Санкт-Петербург : «Пушкинский дом», 2007. 640 с.
4. Вуколова В. О. Экспрессивы как сигналы подтекстовой информации (на материале романа Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы») : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Київ, 2004. 21 с.
5. Габдуллина В. И. Авторский дискурс Ф. М. Достоевского: проблемы изучения : учебное пособие. Барнаул : АГПА, 2010. 138 с.
6. Долбина И. А. Художественный концепт *брат* и его языковая репрезентация в романе Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы» : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Томск, 2004. 20 с.
7. Иванчикова Е. А. Синтаксис художественной прозы Достоевского. Москва : Наука, 1979. 288 с.
8. Залогова Е. М. Языковая личность: лингвистический и психологический аспекты (на материале романа «Бесы» и «Дневника писателя») Ф. М. Достоевского) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Санкт-Петербург, 2004. 24 с.
9. Касаткина Т. А. О творящей природе слова. Онтологичность слова в творчестве Ф. М. Достоевского как основа «реализма в высшем смысле». Москва : ИМЛИ РАН, 2004. 479 с.
10. Ковина Е. В. Художественная картина мира в романе Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы»: время, пространство, человек : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. Санкт-Петербург, 2005. 24 с.
11. Корневская О. В. Репрезентация русского мира в немецких переводах романа Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы» : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. Томск, 2011. 16 с.
12. Кошечко А. Н. Поэтика художественного пространства романов Ф. М. Достоевского 1860-х годов : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. Томск, 2003. 24 с.
13. Куплевацкая Л. А. Символы и символика в романе Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы» : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.02. Харьков, 2000. 25 с.
14. Поник М. В. Поэтика имени в романистике Ф. М. Достоевского : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. Симферополь, 2014. 23 с.
15. Рудометкин А. П. Категория стиля в сопоставительной модели «оригинал–перевод–оригинал» (на материале романа Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы») : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01/10.02.20. Москва, 2011. 26 с.
16. Ружицкий И. В. Языковая личность Ф. М. Достоевского: Лексикографическое представление : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.19. Москва, 2015. 647 с.
17. Савченко Л. И. Повтор как стилистическая категория в художественной прозе Ф. М. Достоевского : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Ташкент, 1984. 203 с.
18. Таратинская Л. А. Изобразительные функции качественных прилагательных в романе Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы» : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 2010. 190 с.
19. Чирков Н. М. О стиле Достоевского. Москва : Наука, 1967. 304 с.
20. Шаулов С. С. Структура романа Ф. М. Достоевского «Братья Карамазовы»: диахронический аспект : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. Уфа, 2004. 198 с.
21. Baker D. Harold Chronotope and Metaphorical Binding in the Brothers Karamazov. *Annual Meeting of American Association of Slavistic Languages*. California, 28 December 1998. San Francisco, 1998. URL: https://www.aatseel.org/100111/pdf/program/1998/abstracts/Harold_D_Baker.html
22. Knapp L. The fourth dimension of the non-euclidean mind, time in Brothers Karamazov or why Ivan Karamazov's devil does not carry a watch. *Dostoevsky's Studies*. 1987. Vol. 8. URL: <http://sites.utoronto.ca/tsq/DS/08/105.shtml>
23. Todd W.M. The Brothers Karamazov and the poetics of serial publication. *Dostoevsky's Studies*. 1986. Vol. 7. URL: <http://sites.utoronto.ca/tsq/DS/07/087.shtml>

Джерела:

24. Достоевский Ф. М. Полное собрание сочинений : в 30 т. / под ред. В. Г. Базанов. Ленинград : Наука. Ленинградское отделение, 1976. Т. 14. Братья Карамазовы. Кн. 1-10. 511 с.
25. Достоевский Ф. М. Полное собрание сочинений : в 30 т. / под ред. В. Г. Базанов. Ленинград : Наука. Ленинградское отделение, 1976. Т. 15. Братья Карамазовы. Кн. 11-12. 624 с.

References:

1. Bondarevskaya O. A. (2008) Kontseptosfera romana F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi» [Conceptosphere the novel by F. M. Dostoevsky "The Brothers Karamazov"]: avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk: 10.02.01. Tambov, 21 s.
2. Belnep R. L. (1997) Struktura «Bratya Karamazoviy» [The structure of the "Brothers Karamazov"]. Sankt-Peterburg : Akademicheskii prospekt, 144 s.
3. Vetlovskaya V. E. (2007) Roman F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi» [F. M. Dostoevsky's novel "The Brothers Karamazov"]. Sankt-Peterburg: «Pushkinskiy dom», 640 s.
4. Vukolova V. O. (2004) Ekspresivi yak signali pidtekstovoyi informatsiyi (na materialy romanu F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi») [Expressives as signals of subtext information (based on the novel by F. M. Dostoevsky "The Brothers Karamazov")]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.02. Kyiv, 21s.
5. Gabdullina V. I. (2010) Avtorskiy diskurs F. M. Dostoevskogo: problemy izucheniya: uchebnoe posobie [The author's discourse of F. M. Dostoevsky: problems of study: a tutorial]. Barnaul: AGPA, 138 s.
6. Dolbina I. A. (2004) Hudozhestvennyy kontsept brat i ego yazykovaya reprezentatsiya v romane F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi» [The artistic concept brother and its linguistic representation in the novel by F. M. Dostoevsky "The Brothers Karamazov"]]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Tomsk, 20 s.
7. Ivanchikovaya E. A. (1979) Sintaksis hudozhestvennoy prozyi Dostoevskogo [The syntax of Dostoevsky's fictional prose]. Moscow: Nauka, 288 s.
8. Zalagina E. M. (2004) Yazykovaya lichnost: lingvisticheskiy i psihologicheskiy aspekty (na materiale romana «Besy» i «Dnevnik pisatelya» F. M. Dostoevskogo) [Linguistic personality: linguistic and psychological aspects (based on the novel "Demons" and "Diary of a Writer" by F. M. Dostoevsky)]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Sankt-Peterburg, 24 s.
9. Kasatkina T. A. (2004) O tvoryaschey prirode slova. Ontologichnost slova v tvorchestve F. M. Dostoevskogo kak osnova «realizma v vysshem smysle» [About the creative nature of the word. Ontology of the word in the works of F. M. Dostoevsky as the basis of "realism in the highest sense"]. Moscow: IMLI RAN, 479 s.
10. Kovina E. V. (2005) Hudozhestvennaya kartina mira v romane F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi»: vremya, prostranstvo, chelovek [The artistic picture of the world in the novel by F. M. Dostoevsky "The Brothers Karamazov": time, space, man]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.01.01. Sankt-Peterburg, 24 s.
11. Korenevskaya O. V. (2011) Reprezentatsiya russkogo mira v nemetskih perevodah romana F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi» [Representation of the Russian World in German Translations of Fyodor Dostoevsky's "The Brothers Karamazov"]]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.01.01. Tomsk, 16 s.
12. Koshechko A. N. (2003) Poetika hudozhestvennogo prostranstva romanov F. M. Dostoevskogo 1860-h godov [Poetics of the artistic space of F.M. Dostoevsky's novels of the 1860s]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.01.01. Tomsk, 24 s.
13. Kuplevatskaya L. A. (2000) Simvoliy i simvolika v romane F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi» [Symbols and symbolism in the novel by F. M. Dostoevsky "The Brothers Karamazov"]]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.01.02. Harkov, 25 s.
14. Ponik M. V. (2014) Poetika imeni v romanistike F. M. Dostoevskogo [Poetics of the name in the novel by F.M.Dostoevsky]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.01.01. Simferopol, 23 s.
15. Rudometkin A. P. (2011) Kategoriya stilya v sopostavilnoy modeli «original–perevod–original» (na materiale romana F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi») [The category of style in the comparative model "original-translation-original" (based on the novel by F. M. Dostoevsky "The Brothers Karamazov")]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01/10.02.20. Moscow, 26 s.
16. Ruzhitskiy I. V. (2015) Yazykovaya lichnost F. M. Dostoevskogo: Leksikograficheskoe predstavlenie [The Linguistic Personality of F.M.Dostoevsky: Lexicographic Representation]: dis. ... dokt. filol. nauk: 10.02.19. Moscow, 647 s.
17. Cavchenko L. I. (1984) Povtor kak stilisticheskaya kategoriya v hudozhestvennoy proze F. M. Dostoevskogo [Repetition as a stylistic category in fictional prose of F.M.Dostoevsky]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Tashkent, 203 s.
18. Taratinskaya L. A. (2010) Izobrazitelnyye funktsii kachestvennykh prilagatelnykh v romane F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi» [The visual functions of qualitative adjectives in the novel by F. M. Dostoevsky "The Brothers Karamazov"]]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Moscow, 190 s.
19. Chirkov N. M. (1967) O stile Dostoevskogo [About Dostoevsky's style]. Moscow: Nauka, 304 s.
20. Shaulov S. S. (2004) Struktura romana F. M. Dostoevskogo «Bratya Karamazovi»: diahronicheskiy aspekt [The structure of the novel by F. M. Dostoevsky "The Brothers Karamazov": the diachronic aspect]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.01.01. Ufa, 198 s.
21. Baker D. (1998) Harold Chronotope and Metaphorical Binding in the Brothers Karamazov. *Annual Meeting of American Association of Slavistic Languages* [Khronotop Garol'da i metaforicheskaya svyaz' v "Brat'yakh Karamazovykh". *Yezhegodnoye sobraniye Amerikanskoy assotsiatsii slavyanskikh yazykov*]. California, 28 December 1998. San Francisco. URL: https://www.aatseel.org/100111/pdf/program/1998/abstracts/Harold_D._Baker.html
22. Knapp L. (1987) The fourth dimension of the non-euclidean mind, time in Brothers Karamazov or why Ivan Karamazov's devil does not carry a watch. *Dostoevsky's Studies* [Chetvertoye izmereniye neyevklidova razuma, vremya u brat'yev Karamazovykh ili pochemu d'yavol Ivana Karamazova ne nosit chasov. *Etyudy Dostoyevskogo*], vol. 8. URL: <http://sites.utoronto.ca/tsq/DS/08/105.shtml>
23. Todd W. M. (1986) The Brothers Karamazov and the poetics of serial publication. *Dostoevsky's Studies* [Brat'ya Karamazovi i poetika seriyonogo izdaniya. *Etyudy Dostoyevskogo*], vol. 7. URL: <http://sites.utoronto.ca/tsq/DS/07/087.shtml>

Sources:

24. Dostoevskiy F. M. (1976) Polnoe sobranie sochineniy [Complete Works: in 30 volumes / ed. V. G. Bazanov]: v. 30 t. / pod red. V. G. Bazanov. Leningrad: Nauka. Leningradskoe otdelenie, T. 14. Bratya Karamazovi. Kn. 1-10. 511 s.
25. Dostoevskiy F. M. (1976) Polnoe sobranie sochineniy [Complete Works: in 30 volumes / ed. V. G. Bazanov]: v. 30 t. / pod red. V. G. Bazanov. Leningrad: Nauka. Leningradskoe otdelenie. T. 15. Bratya Karamazovi. Kn. 11-12. 624 s.